

Vértesy László PhD egyetemi tanársegéd,
Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Kereskedelmi Jogi Tanszék

Zinner Tibor: A magyarországi németek kitelepítése¹

Zinner Tibor a Legfelsőbb Bíróság Tudományos Kabinetjének fősztályvezetője, emellett kiváló jogtörténész is. A szerző munkássága során számos történeti és egyaránt jogi témát dolgozott fel.² Jelen könyve a második világháborút követően történt számos megrázó és embertelen eseményei közül a Magyarországon élő német kisebbség jelentős részének kitelepítését dolgozza fel.

A mű egyik legnagyobb érdeme, amely már a borítóra történő első ránézésre, kétszeri címéből is kiderül, kétnyelvűsége, azaz egyaránt olvasható magyarul és németül is. A német fordítást dr. Sulányi Péter készítette. Az írás nemzetközi jellegét tovább erősíti a színvonalas és részletező képet adó, több mint húszoldalas angol összefoglalás. (Zinner Judit)

Tekintettel arra, hogy a téma két nemeztet is érint ezért a művet két, az akkori magyar és a német igazságügy-miniszter: Bárándy Péter és Brigitte Zypries, előszava nyitja meg. Mindketten ugyanabból, Georges Santayana-tól származó, alap gondolatból indulnak ki: „*Aki elfelejti a tegnapot, arra ítéltetik, hogy újra átélje azt.*” Továbbá hangsúlyozzák, hogy e sajnálatos történelmi esemény mennyire és milyen sokáig rányomta bélyegét a két ország közötti nemzetközi kapcsolatokra.

Az első fejezet címe: *A „fasiszta maradványok” felszámolása.* A történelmi előzmények is itt szerepelnek, a népszámlálási adatok szerint 1920-ban 551 221 német élt Magyarországon, legtöbbjük a Budapest környékén a svábgyűrűben, míg 1942-ben számuk 720 291-re emelkedett, amelyhez az hozzájárult a magyar külpolitika alakulása, illetve egyes

¹ Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2004. 284 oldal

² Ezek közül néhány a teljesség igénye nélkül: *Rajk László és társai a népbíróság előtt.* Magyar Eszperantó Szövetség, 1989; *XX. századi politikai perek - A magyarországi eljárások vázlata 1944/1945-1992.* Rejtjel Kiadó, 1999; *A kádári megtorlás rendszere.* Károlyi Palota – Hamvas Intézet, 2001; *Koronatanúk jeltelen sírgödörökben – Dokumentumok Nagy Imre és társai pertörténetéhez.* Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2004. (társszerző: Horváth Miklós); *Megfogyva és megtörve – Évtizedek és tizedelések a jogászvilágban 1918-1962.* Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2005.

területek visszacsatolása. Körülbelül felük aktív kapcsolatban állt valamilyen német politikai, katonai szervezettel (SS, Hitler Jugend, Volksbund, Deutsche Jugend). Érdekesség, hogy már a világháború utolsó évében megfogalmazódott a kitelepítés gondolata, amelyet végül a magyarországi német lakosságnak Németországba való áttelepítéséről szóló 12 300/1945. M. E. sz. rendelet realizált. A túlzásba vitt jogérvényesítés során számos visszaélés történt főleg a szovjet csapatok részéről, akik német nevű magyarokat is elvittek malenkij robotra, illetve ez alapján deportáltak. 1944 decembere és 1945 februárja között mintegy 60-65 ezer embert hurcoltak el a kárpátaljai területekről; jórészüik német, német nevű magyar és zsidó volt. Az ország többi részéről még ugyanennyit, így összesen 120 ezren kerültek csak emiatt a Szovjetunió táboraiba. A földreform nevében 33 308 volksbundista mintegy 176-200 ezer kat. h. földtulajdonát osztották szét. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány népbíráskodást bevezető 81/1945. M. E. sz. rendelete a politikai vagy katonai szerepet vállalt németeket automatikusan népellenes bűnösöknek minősítette, és velük szemben 2-5 év közötti börtönbüntetés kiszabását tette lehetővé. Az egypártrendszer kiépítése érdekében a politikai erők szorgalmazták „minden fasiszta és reakciós párt vagy szervezet végérvényes” betiltását.

A határokon túli jövőformáló tervek (második fejezet) nemzetközi szinten foglalkoztak a kisebbségek kitelepítésével, amelyet sokszor, mint antifasiszta célt fogalmaztak meg. Az áttelepítésekkel – már 1942-43-ban – Beneš, Roosevelt és Sztálin is egyetértett, ez a későbbiekben különösen súlyosan érintette az Erdélyben, Kárpátalján és Csehszlovákiában élő német kisebbség mellett a magyar nemzetiséget is. Ezt később jól példázza, hogy az 1945. április 5-i, ún. kassai kormányprogram a magyarok kitelepítését hivatalos szintre emelte. 1941-ben a német támadás hatására a szovjet vezetés a Volgai Német Autonóm Köztársaságot megszüntette, a lakosságot deportálta. A Baltikumból és környezetéből 1945 tavaszáig 8,5 millió németet evakuáltak vagy üldöztek el. A közép-európai térségben a németek (svábok, szászok) kitelepítésének igénye összekapcsolódott a magyarok kitoloncolásával, helyzetük ellehetetlenítésével.

A magyar politika (Kállai Gyula, Rajk László, Gerő Ernő, Révai József, Kovács Imre, Supka Géza) a sváb-kérdés (harmadik fejezet) középpontjába a kollektív felelősséget és felelősségre vonás szükségességét tette: „a minden sváb volksbundista volt” alapon, hozzátéve: „harminckilós csomaggal és ötven pengővel menjenek”. (Kovács Imre) Ezt a moszkvai vezetés (Sztálin, Vorosilov, Molotov) is támogatta. Az akkori földművelésügyi miniszter, Nagy Imre is szorgalmazta a „hazaáruló volksbundista svábok” eltávolítását, akiknek át kell adniuk gazdaságaikat az élő és holt felszerelésekkel együtt (vagyonelkobzás).

A Népgondozó Hivatal felállításáról az 1710/1945. M. E. sz. rendelet rendelkezett. (negyedik fejezet) A Hivatal feladata a hazatelepülő magyarság (csángók, székelyek) letelepítése mellett a németek kitelepítésének előkészítése és részben végrehajtása lett. 1945 májusára a politikai vezetés finomított álláspontján, mivel a trianoni határokon túl élő magyarokra tekintettel taktikailag „nem célszerű a teljes sváb kitelepítés mellett hírt verni, mert könnyen visszaüthet ránk.” (dr. Erdei Ferenc) Tehát a sváb-kérdés nem faji kérdés, hanem a fasiszta németek ügyének rendezése. A „minimális” megoldás szerint a német-kérdést összekapcsolják a földreformmal, egy részüket gyűjtőtáborokba viszik, másokat büntetőeljárásoknak vetik alá, illetve kitelepítik az országból elsősorban a szovjetek által megszállt Németországi területekre vagy esetleg Ausztriába. A kitelepítendőök száma 1945. május 15-én még 200-250 ezer fő volt, május 26-ára a létszámot 100 ezerrel csökkentették.

A nemzethűségi vizsgálatokat a Népgondozó Hivatal járási bizottságai fojtatták le a 16 évnél idősebb fasiszta németekkel szemben. (ötödik fejezet) Az eljárás eredményeként különböző kategóriákba sorolhatták őket (pl. hitlerista szervezetben vezető szerep, hitlerista szervezet tagja), amelyekhez szinte automatikusan kapcsolódott retorzió, tipikusan vagyonek kobzás, kitelepítés.

A magyarországi németek elűzéséről Moszkvában és Prágában is készítettek terveket. (hatodik fejezet) 1945 júliusában a SZEB budapesti ülésén Vorosilov 500 ezer svábról beszélt, akik közül 200 ezret kell kitelepíteni. 1945 augusztusára körvonalazódtak a hazai kitelepítés feltételei: 1) kb. 400 ezer németről lehet szó, 2) 22 gyűjtőtáborot kell felállítani, 3) vasúti vagonok keresztül történik, 4) csak megengedett súlyú ingóságot lehet vinni, 5) honvédség, Népgondozó Hivatal közreműködése, 6) szeptember 1-ével megkezdhető a végrehajtás, 7) sajtó megfelelő beállítottsága. A magyar kormányzat 200-300 ezer főt tartott reálisnak, de Szviridov altábornagy 400-450 ezret követelt. Ezt a magyar vezetés, Rákosi is elfogadta, sőt mondta: „az volna a kívánatos, hogy 400 ezer fön felül menjünk”. A kormány a kitelepítést kimozdításként eufemizálta. Ezt követően a sajtóban sváb-ellenes hangvételű cikkek jelentek meg. 1945. november 3-ára elkészült egy 303 419 fő nevét tartalmazó részletes kimutatás. A kitelepítési kérdések rendkívül foglalkoztatták a moszkvai vezetést, mert Csehszlovákia 3 millió szudétanémet és 400 ezer magyar áttelepítését követelte. Beneš – mögötte a háromhatalmi támogatottsággal – úgy gondolta, hogy a magyarországi németek helyére telepíti az ottani magyarokat. Tehát a német-kérdés összefüggött a határontúli magyarok helyzetével. Szviridov folyamatosan nyugtatgatta a magyar vezetőket, hogy Csehszlovákiában rendeződni fog a magyarok ügye és a magyarországi kitelepítés nem lesz

precedens értékű, azonban a valóságban más történt. A csehszlovák politika is élt az átnevezés eszközével, és kitelepítés helyett lakosságcseréről beszélt. 1945 májusában megkezdődött a program és 20 ezer telepes került Magyarországra. Később a magyarság egy részét a Szudéta-vidékre deportálták. 1946. november 19. és 1947. február 25. között, közel 100 nap alatt kb. 46 000 főt hurcoltak el.

A kollektív felelősségre vonás (hetedik fejezet) a magyar kormány számára kényelmetlen volt. Ráadásul Beneš számára is egyre kedvezőbb helyzetet teremtett, ugyanis később majd hivatkozási alap lehet, hogy azokat a magyarokat, akiket a lakossági csereprogram keretében nem tud áttelepíteni, majd kitelepítheti. Vorosilov egyre inkább sürgette a kitelepítést, napi egy vonattal, negyven vagonnal és 1000 emberrel számolt, akik 50 kg-os csomagot vihetnek magukkal. A magyar vezetés 100 kg-ra kívánta emelni a poggyászok súlyát. Az 1945. december 22-i kormányülés sorsdöntő jelentőségű volt, a hosszas viták során végül (Gerő, Rákosi, Tildy, Révai) leszögezték a németek a kollektív felelősségét (ezt hallgatólagosan vagy kifejezetten a nagyhatalmak is támogatták), ennek eredménye a 12 340/1945. M. E. sz. rendelet a magyarországi német lakosságnak Németországba áttelepítésével kapcsolatos bünvádi eljárási rendelkezések tárgyában. Végül is 200 ezer „fasiszta sváb” helyett – Vorosilov kijelentése és a berlini állásfoglalás alapján – 500 ezer elűzendő németet érintett a kérdés.

A kitelepítés (nyolcadik fejezet) csak 1946-ban kezdődött meg. Az első vonat január 19-én indult meg Budaörsről. Az év eleje a Dunántúlt, május-június a Duna-Tisza közét és a Tiszántúlt érintette. Alig volt olyan német család Magyarországon, amelyiket jogtalan vagyonek kobzás, összeköltöztetés vagy egyéb sérelem ne ért volna. Annak ellenére, hogy a nemzetközi hatalmak is akarták a kitelepítést az anyagi terhek Magyarországot sújtották, ehhez a kormány februárban 12,2 milliárd és márciusban újabb 9 milliárd pengő hitelt vett fel. A svábok tíznapi ételmet kellett, hogy kapjanak és végül 100 kg-os csomagot vihettek magukkal. 1946 júniusában az amerikaiak leállították a kitelepítést, a rossz élelmiszerellátás, átszállítási körülmények és a törvénytelen ségek miatt. Június 27-én a Népgondozó Hivatalt is megszüntették és munkáját a Belügyminisztérium folytatta. Rajk javaslatára a 7970/1946. M. E. sz. rendelet kimondta, hogy a kitelepítettek állampolgársága megszűnik és vagyonuk az államra száll. 1946 novemberéig 116 783 fő hagyta el az országot. A kitelepítés azonban tovább folytatódott 1947-ben, de még 1948-ban is, ennek háttérében a nemzetközi viták és politikai alkudozások álltak, amelyek eredményeként olykor hónapokig szünetelt a deportáció. Kezdetben csak az amerikai zónába vittek embereket, de 1947 közepén a magyar

kormányzat moszkvai segítséget kért, így ezt követően a szovjet zóna is fogadott kitelepítetteket. 1947. július 18-tól már csak a németországi szovjet zónába indultak vonatok egészen 1948. szeptember végéig, főleg Baranya, Bács-Bodrog, Fejér, Komárom-Esztergom, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Somogy, Tolna és Veszprém megyékből. Magyarországról, a Szovjetunióba elhurcolt 64 ezer fővel együtt, összesen 225-230 ezer németet telepítettek ki, ezek közül 16 ezer a kényszermunka táborokban hunyt el.

A jogfosztás felszámolásának kezdete (tizeik fejezet) 1949-re tehető, ekkor fogadták el az 1949 évi XX. törvényt, az Alkotmányt, amelynek 49. §-a az ország valamennyi nemzetisége számára biztosította az egyenjogúságot és a meghatározott nemzetiségi jogokat. Ez azonban a korábban történeken semmit sem változtatott, az itt maradt németek továbbra is ki voltak téve meghurcolásoknak, ugyanis, ha 10 kat. holdnál több földdel rendelkeztek, akkor kulákként kezelték őket.

A könyv végén található „Egy kiállítás képei” című melléklet szemléltető betekintést nyújt a kitelepítés rideg valóságába.

A mű átfogó és leíró képet ad a magyarországi német nemzetiségűek, főleg svábok kitelepítéséről. Olvasmányosságát érthető nyelvezetének és logikus felépítettségének köszönheti. Hiteltérdemlősege vitathatatlan, amit a részletező és pontos lábjegyzetek (355 db) erősítenek meg. Az így felhasznált irodalom és kutatómunka alapján a szerző kimerítően feldolgozta a németek kitelepítésének történetét, körülményeit. Izgalmas, megrázó és elgondolkoztató könyv.